

UOT-811.512.162

SULTAN SEYİDOVA

İSMİN KATEQORİYALARININ ÜSLUBİ İMKANLARI

XÜLASƏ

Məqalədə morfoloji vahidlərin, hər hansı bir nitq hissəsinə aid olan və onun kateqorial xüsusiyyətlərini göstərən söz və ifadələrin yaratdığı üslubi imkanlardan danışılır. İsmın kəmiyyət, mənsubiyyət, hal və xəbərlilik kateqoriyalarının üslubi-morfoloji əlamətlərinin araşdırılması zamanı belə bir nəticə hasil olur ki, bu nitq hissəsinin təkcə özünə deyil, ad qrupuna daxil olan digər nitq hissələrinə də aid olan qrammatik kateqoriyaları zəngin üslubi çalarlara malikdir. Hal kateqoriyasının fikrin həm informativ, həm də üslubi baxımdan ifadəsi bir tərəfdən qədimliyi ilə diqqəti çəkir, digər tərəfdən mətnin üslubi baxımdan gözəlləşməsinə şərait yaradır.

İşin tətbiqi əhəmiyyəti onunla səciyyələnir ki, yüksək nitq mədəniyyətinə sahib olmaq üçün yazılı və şifahi nitqin formalaşmasında ayrı-ayrı leksik və qrammatik vahidlərin üslubi cəhətdən öyrənilməsi onlardan istifadə zamanı zəngin, hərtərəfli ünsiyyət imkanına malik olan bir dilin mövcudluğunu şərtləndirir. İsimlə yanaşı, digər nitq hissələrinin, o cümlədən feil kateqoriyalarının üslubi imkanlarının öyrənilməsi dünyanın zəngin dillərindən biri olan Azərbaycan dilinin milliliyini, daxili potensial qüvvəsini bir daha əyani şəkildə sübuta yetirir. Morfoloji kateqoriyaların söz birləşməsi, cümlə və mətn daxilində reallaşması bir tərəfdən qrammatik vahidlərin sintaktik mühitdə daha dərinləndirən öyrənilməsinə yardım edir, digər tərəfdən isə sintaktik vahidlərinin morfoloji kateqoriyalar əsasında meydana çıxdığını göstərir.

Açar sözlər: üslubi morfolojiya, qrammatik kateqoriyalar, üslubi imkanlar, kəmiyyət kateqoriyası, ismin halları, mənsubiyyət və xəbərlilik kateqoriyaları

Giriş. Üslubi morfolojiya morfoloji vahidlərdən məqsədyönlü istifadə deməkdir. “Üslubi morfoloji imkanlar” (prof. Ə. Dəmirçizadə) adlandırılan bu vasitələr onların morfoloji quruluşu və sintaktik təbiəti ilə bağlı olur. “Bu imkanlar isə morfoloji vahidlərin məna, quruluş, fonetik tərkib, mənşə mənsubiyyəti, işlənmə şəraiti və dairəsi kimi əlamətlərlə üzvi surətdə əlaqədar olur və şərtlənir. Buna görə də morfoloji imkanlar və bu imkanların üslubi istifadə yolları haqqında az-çox təsəvvürə malik olmaq üçün bu əlamətləri bilmək lazımdır” (Dəmirçizadə:1962, 179).

Morfoloji imkanlar dedikdə sözlərin ümumi qrammatik mənalarına görə müəyyən qruplarda cəmlənməsi nəzərdə tutulur. Sözlər isə sıfır morfem səviyyəsində yox, müəyyən şəkli (qrammatik) əlamətlər qazanmaqla bu və ya digər nitq hissəsinə daxil olur. Bu isə o deməkdir ki, morfoloji imkanlar dedikdə əsas və köməkçi nitq hissələrinə daxil olan leksik-morfoloji və morfoloji vahidlərin yerinə yetirdikləri üslubi vəzifələr nəzərdə tutulur.

Kəmiyyət kateqoriyası. İsmə aid morfoloji kateqoriyalardan biri və ya birincisi *kəmiyyət kateqoriyası*dır. Bildiyimiz kimi, bu kateqoriya daha çox -lar, -lər şəkilçiləri vasitəsilə ifadə olunur. Təbii ki, ismin xəbərlilik kateqoriyasını əmələ gətirən şəkilçilərin tərkibindəki -q,

-k və -z əlaməti də cəmlilik ifadə edir. Bəzi hallarda isə söz təklildə işləndikdə belə, cəmlilik mənası bildirir. *Alma, üzüm, balıq, daş* kimi sözlər həm təklilik, həm də çoxluq bildirən vahid kimi dərk edilir. Məsələn:

Balıq tutmağa gedəcəksənmi?; Orada həmişə balıq olur (İ. Şıxlı).

Sarı sümbül bizim çörək,

Pambığımuz çiçək-çiçək,

Hər üzümdən bir şirə çək... (S. Vurğun).

Göründüyü kimi, bu sözlər tək işləndiyi halda, cəmlilik mənası bildirir. Bəzən prosesin əksi də olur. Məsələn:

Eşitmişəm uzaqlardan

Sakit axan Arazları;

Sizin güldüyünüz çoban torpağı

Nizamilər, Füzulilər yetirmiş;

Burada Koroğlular at oynatmışdır

(S. Vurğun).

Nümunələrdəki cəm şəkilçisi kəmiyyət anlayışı bildirmir, sadəcə olaraq, üslubi çalar yaratmağa xidmət edir.

Kəmiyyət şəkilçisinin bir maraqlı cəhəti də mövcuddur; belə ki, mənsubiyyət şəkilçisindən əvvəl işlənen -lar, -lər bəzən cəmlilik bildirmir, təklilik bildirən məfhuma artırılaraq, danışığı gözəlləşdirir. Məsələn:

Əli ilə Vəli qardaşdırlar. Onlar məktəbin həyatında anaları Məsmə xanımı gözləyirlər.

Belə də olur. Məsmə xanım gəlib uşaqları aparır. Həyatə çıxan direktor qapıçıdan soruşur:

-Uşaqlar necə oldu?

Qapıçı cavab verir:

-Anaları apardı... (danışıqdan);

...Gözünü pəncərəyə zilləyib dayanan Zərnigar xanım hər şeyi indiki kimi xatırlayırdı. Düz üç gün, üç gecə toy çaldılar. Sonra da qumrovlu fayton gətirdilər. Qardaşları kövrəlmişdi. Deyəsən, bacılarından ayrılmaq onlara ağır gəlirdi (İ. Şıxlı).

Nümunələrdəki “anaları”, “bacıları” sözlərində cəmlilik əlaməti işlənsə də, onlar təklik məfhumunun ifadə edir.

Prof. H.Həsənov kəmiyyət şəkilçilərinin geniş üslubi imkanlarını göstərərək, bu şəkilçinin həm ümumi, həm də xüsusi isimlərə artırıldığını, nəsil, tayfa, familiya bildirdiyini, xüsusi isimləri ümumiləşdirdiyini, yüksək hiss, ekspressiya ifadə etdiyini göstərir (Həsənov: 2003, 291). İ.V.Qolub da rus dilində təkdə işlənən isimlərin topluluq mənası ifadə edib, əşyanın çoxluğunu bildirdiyini qeyd edir (Qolub: 2010, 302).

Şəxs əvəzlilikləri ilə bağlı olan mənsubiyyət kateqoriyası daha çox sintetik yolla formalaşır, başqa sistemli dillərdən fərqli olaraq, dilimizdə mənsubiyyət ifadə etmək üçün hər iki tərəfin işlədilməsinə ehtiyac yoxdur: *mənim xalam~xalam; bizim məktəbimiz~məktəbimiz; onun anası~anası*. Məsələn:

Anam məni öpəcəm. Deyəcəyəm kəkliyimə qəfəs al, bala çıxartsın, çöldən sünbül gətirim, yemləyim, böyüdüm, qağam biçindən qayıdanda, əmim qonaq gələndə biz də quş kəsək... (Mir Cəlal).

Bu prosesin tərsi də baş verir: şəkilçilərin ixtisarı nitqdə yüngüllük yaradır ki, bu da mənsubiyyət kateqoriyasının xarakteri ilə bağlıdır. Mənsubiyyət şəkilçilərinin ixtisarı komponentlər arasında bağlılığı qrammatik cəhətdən zəiflədir, məhz buna görə də hər komponent ayrı-ayrı cümlə üzvü kimi işlənir; həm də “bizim qızlar” ifadəsi o biri ifadəyə nəzərən ümumilik ifadə edir. Hal şəkilçisinin ixtisarı zamanı isə həmin şəkilçinin yerini “sıfır” morfem tutduğundan əlaqə zəifləmir, əksinə, güclənir, çünki komponentlər bir cümlə üzvü olur; məs.: *biz hamımız, siz özünüz*. Gördüyümüz kimi, bu hadisə I və II şəxsin mənsubiyyətinə aiddir, III şəxsə şamil edilmir; məs.: *onun qız, onların*

uşaq ifadələri üslubi baxımdan qüsurludur, lakin sahib şəxs əvəzlilik yox, isimlə ifadə olunanda hal şəkilçisi işlənməyə də bilər; məs.: *kənd uşaqları, el qızları* və b. k.

Ümumilikdə isə, mənsubiyyət şəkilçili söz çox hallarda sahib şəxsin iştirakı olmadan işlənir. Məsələn:

Gülü dayandı, dişi-dişinə dəyə-dəyə üzünü dəyirmanə çevirdi. Birdən başqasının olan əlləri Gülüni soyundurdu. Papağını götürüb yerə vurdu, qamçısını tulladı, geyməsinə çıxarıb yola çırpdı. Əlləri bir yolla, ayaqları bir yolla, başı bir yolla yürüşüb özlərini dəyirmanə saldılar (M. Süleymanlı).

Hal kateqoriyası. Bu kateqoriya isimlərin cümlə və ya mətn daxilində digər bir sözlə əlaqəyə girməsi və müəyyən məna çalarlığı yaratması ilə xarakterizə olunur. Halların düzgün işlədilməməsi, bir-biri ilə qarışdırılması, bir-birini əvəz etməsinin baş verməsi ümumi qrammatik normaların, o cümlədən üslubi normaların pozulmasına gətirib çıxarır. Son zamanlar çox işlədilən alqışlar içərisində “Allah ölənlərinizə rəhmət eləsin” ifadəsi yanlış olaraq, “Allah ölənlərinizi rəhmət eləsin” şəklində işlənir. Bu hala televiziya kanallarında və radioda və ya adi danışmada çox təsadüf edilir. Bu səhvin yaranmasına səbəb “rəhmət eləmək” feilinin təsirsiz olmasının nəzərə alınmaması, sintaktik vahid morfolojiya ilə inteqrasiyada öyrədilməməsidir.

Rus dilçisi B. N. Qolovin halların bir-birinə bənzəməsindən danışarkən normanın müəyyənləşdirilməsində çətinliklər olduğunu göstərir: “Mövcud norma o qədər də möhkəm deyildir, buna görə də tərəddüdlər tez-tez baş verir” (Qolovin:1988, 85). O həmçinin şəkilçisiz halların daha çox dialektlərin təsiri ilə yarandığını göstərir. Bu problem Azərbaycan dilçiliyində də vardır. İsmi iki halı-yiyəlik və təsirlik hal iki formada sabitləşmişdir: müəyyən və qeyri-müəyyən. Halların müəyyən və qeyri-müəyyənliyi formal səciyyə daşımır, konkret üslubi fərq yaradır. Məsələn, “kitabı oxu” və “kitab oxu” birləşmələrindəki “kitab” sözləri bir-birindən xüsusiyyət və ya ümumilik cəhətdən fərqlənir. Birincidə *kitab* sözünün mənası aydındır, hansı kitabdan söhbət getdiyi məlumdur, ikincidə isə söhbət hər hansı bir kitabdan gedir. Eynilə “xörəyi ye” və “xörək ye” birləşmələrindəki

“xörək” sözü birincidə konkretlik, ikincidə isə mücərrədlik bildirir.

İsmin qeyri-müəyyən yiyəlilik və təsirlik halda olub-olmaması ilə bağlı mübahisələr də mövcuddur. Prof. Y. Seyidov şəkilçisiz halların mütləq adlıq halda olduğunu qeyd edir. O, adlıq halın sintaktik vəzifələrindən danışarkən vasitəsiz tamamlıq rolunda çıxış edən qeyri-müəyyən təsirlik halda olan sözləri və II növ təyini söz birləşməsinin birinci tərəfi kimi işlənənləri (qeyri-müəyyən yiyəlilik halda olanları) adlıq hal hesab edir (Seyidov:2000, 242). Lakin problemə başqa cür yanaşanlar da var. Hələ vaxtilə prof. Ə. Dəmirçizadə ismin bu və ya digər hallarının şəkilçili və ya şəkilçisiz işlənməsini o halın formalaşması üçün vacib şərt saymırdı: “İsmin digər halları isə (*adlıq haldan başqa*-kursiv bizimidir-S.Seyidova) xüsusi şəkilçilərlə formalaşır və bu şəkilçilərlə də zahirən bir-birindən fərqlənir, lakin hər bir halın xüsusi şəkilçiyə malik olması heç də bu və ya digər halın hər zaman şəkilçi ilə formalaşmasının mütləq vacibliyini şərtləndirmir. Faktlardan belə məlum olur ki, müxtəlif məqamlarda təsirlik, yönlük, hətta yerlik hallarda bir sıra isimlər heç bir hal şəkilçisi qəbul etmədən işlənir” (Dəmirçizadə:1962, 200). Qeyri-müəyyən yiyəlilik və təsirlik halın “üslubi statusu” təkcə onun forması ilə deyil, məntiqi-sintaktik mövqeyi ilə müəyyənləşir. Məsələn:

*Geyib əsgər paltarını silahlandı qəhrəman;
Ana baxdı öz oğluna su da səpdi dalınca;
Gəl, ana yurdumun qızı, gəlini,
İndi hünər vaxtı, qeyrət dəmidir;
Günəş nur tökəcək üstünə göydən*

(S. Vurğun).

Nümunələrdən görüldüyü kimi, işarələnmiş şəkilçisiz sözlər adlıq halda deyil, yiyəlilik və təsirlik hallardadır. “Əsgər”, “hünər”, “qeyrət” sözlərindən sonra işlənən mənsubiyyət şəkilçili sözlər birincilərin ümumiləşmiş mənə ifadə etdiyini və mücərrədlikdən uzaq olduğunu göstərir. Bu isimlər öz sintaktik mövqeyinə görə əşya məzmunu yox, əlamət çaları kəsb edir: “Buradakı *əsgər* sözü paltarın rəngidir” desək, yanılmarıq, eynilə *hünər*, *qeyrət* də vaxtın, zamanın ovqatıdır. “Su” və “nur” sözləri özündən sonra işlənən təsirli feillərin köməyi ilə obyekt mənasını kəsb edir, qeyri-müəyyən də olsa, hərəkətin icrasında qətilik çaları ya-

radır. *Su* aydınlıq rəmzidir, *nur* günəşin rəhmətidir.

Halların üslubi çalar yaratmağında onların bir-birini əvəz etməsi də az rol oynamır. Bədii ədəbiyyat nümunələri üzərində müşahidələr göstərir ki, şəkilçili və ya şəkilçisiz işlənən sözlər bir yox, bir neçə halın yerində işlənir, lakin mənə-məzmun, mətnin məntiqi onun hansı hal olduğunu meydana çıxarır. Məsələn:

*Məni qəhr et də, lakin atma, atma!...;
Yalnız deyil insanlara, vəhşilərə sorsan,
Onlar belə, insandakı vəhşiliyə heyran*

(H. Cavid);

*Əcnəbi seyrə balonlarla çıxır,
Biz hələ aftomobil minməyiriz*

(M. Ə. Sabir);

Xəyalım gecəni salama gəlir

(S. Vurğun).

Nümunələrdəki “məni” əvəzliyi formal olaraq təsirlik halın şəkilçisini qəbul etmişdir, lakin əslində “qəhr et” feili yönlük halda olan obyekt tələb edir; təsirlik halda olan “məni” isə “atma” feili ilə bağlıdır. İkinci nümunədə “sormaq” (soruşmaq) feili çıxışlıq halda olan obyekt tələb etdiyi halda, onun qarşısındakı söz ismin yönlük halında işlənmişdir. Hal şəkilçisiz “balonlar” sözü qoşma ilə işlənərək “vasitə” çaları yaradır, söz qeyri-müəyyən yiyəlilik haldadır. Prof. M.Hüseynzadə qeyri-müəyyən yiyəlilik haldan danışarkən onları adlıq halla müqayisə edərək yazırdı: “...adlıq halda işlənən isim heç vaxt nisbət şəkilçisi qəbul etmiş başqa bir sözlə yenidən birləşib tərkib əmələ gətirə bilmədiyi kimi, qoşma ilə də idarə olunmaz” (Hüseynzadə: 2007, 49). Üçüncü nümunədəki “aftomobil” (avtomobil) sözü həm təsirlik, həm də yönlük halı tələb edir (müq. üçün: *atı* minmək~ *ata* minmək). Burada məntiqi uyğunluq göstərir ki, “aftomobilə minmək” daha doğrudur. Dördüncü nümunə isə “*Xəyalım gecəyə salama gəlir*” “*salam verməyə*” mənasında olduğundan təsirlik hal yönlük halın əvəzinə işlənmişdir. Yekun olaraq onu demək olar ki, halların bir-birini əvəz etməsi “Kitabi-Dədə Qorqud” ənənəsidir. Burada müxtəlif halların (yiyəlilik, yönlük, yerlik) bir-birini əvəz etməsinə xeyli nümunə vardır. Məsələn:

Toqsan başlı ban evlərin qara yerin üzərinə dikdirmişdi;

Qazan aydır: “Üç yüz yigidlən oğlum Uruz mənim evim üstünə tursun”, - dedi;

*Bir yazın, bir küzin buğayla buğrayı sa-
vaşdırarlardı.*

Xəbərlilik kateqoriyasının ixtisarı həm şifa-
hi, həm də yazılı nitqdə yüngüllük, ahəngdarlıq,
yığcamlıq yaradır, ifadənin ağırlığını azaldır;
bu, iki şəkildə baş verir: 1. Sadalanan sözlərin
hamısı xəbərlilik şəkilçisi olmadan işlənir; 2. Sa-
dalanan sözlər xəbərlilik şəkilçisi qəbul etmədən
işlənir, sonuncuda isə xəbərlilik şəkilçisi, bir növ
, fikri yekunlaşdırır; Məsələn:

*Mən bir uşaq, sən bir ana,
Odur ki, bağliyam sana;
Sarı sünbül bizim çörək,
Pambığıımız çiçək-çiçək... (S.Vurğun);
Günəş hər gün yelində,
Ulduzlar öz yerində
Sualım at belində,
Mən nəyəm, mən nəçiyəm? (M. Araz).*

Birinci və ikinci nümunələrdə xəbərlilik şə-
kilçisi işlənməmişdir, onun mətnin sonrakı his-
səsində bərpasına işarə də yoxdur; üçüncü nü-
munədə “nə”, “nəçi” sual əvəzliyinin xəbərlilik
şəkilçisi ilə işlənməsi o biri sözlərin də xəbər
funksiyasına işarə edir (*yelindədir, yerindədir,
belindədir*). Bəzi hallarda birinci komponentdə
xəbərlilik şəkilçisi işlənir, növbəti sözdə və ya
söz birləşməsində bu şəkilçi poetik üslubun tə-
ləbi ilə buraxılır. Məsələn:

*Bir əlcə torpağam, vətən torpağı...;
Sakitlik qoynunda qonaqsan, qonaq...
Çiçəklər, çəmənlər bulaqdır, bulaq...*

(F. Qoca).

Nümunələrdən görüldüyü kimi, verilən nü-
munənin hər üçündə həm eyni komponentlərin
təkrarı baş verir, həm də birincidə olan xəbərlilik
şəkilçisinin ikincidə təkrar olunmaması emosio-
nallığı artırmağa xidmət edir. Məhz bu cəhət
F.Qocanın fərdi şeir üslubundan xəbər verir.

Onun şeirlərinin əksəriyyəti bu cür təkrar siste-
mi üzərində qurulub, məs.: *balıqçıyam, balıqçı;
Amma kişi üçün ağırdır, ağır; Bilmirsən daş-
qaşdır, ya adi sumu?; Mən Kərəm oğluyam, sən
Əsli qızı və s.*

Xəbərlilik şəkilçisi ilə bağlı bir momentə
diqqət yetirmək lazımdır: I və II şəxslərə aid
xəbərlilik şəkilçiləri asanlıqla bərpa olunur, am-
ma III şəxsdə -dır⁴ şəkilçisinin ixtisarı onun
“idi” hissəciyinin ixtisarı ilə qarışdırılmasına
səbəb olur. Prof. Y. Seyidovun çox düzgün mü-
şahidəsinə görə, hətta eyni şairin əsərlərində
-dır⁴ xəbərlilik şəkilçisinin həm bütövündən, həm
də ixtisarından istifadə olunur. O, şair N.Həsən-
zadədən nümunə gətirərək, “O, Şəkildir, o, Şu-
şadır” misrasındakı işarələnmiş sözləri yazılış,
“Füzulidi, Üzeyirdi...Azərbaycan” misrasın-
dakıları isə tələffüzə uyğun yazılış hesab edir
(Seyidov:2011, 182).

Nəticə. Dilimizin morfoloji cəhətdən üslu-
biyyəti məhz qrammatik normalara düzgün riay-
ət etməklə formalaşır. Burada dilin iltisəqiliyi,
ayrı-ayrı kateqoriyaların özünəməxsus xarakteri
də əsas rol oynayır. Məsələ burasındadır ki,
morfoloji quruluş və onun vahidlərindən düz-
gün istifadə bəzən həmin vahidlərin sintaktik
funksiyası ilə əlaqəli olur. Rus dilçiliyində də
məsələ, demək olar ki, eyni cür qoyulur. Nitqin
sintaktik düzülüşündən danışılarkən vurğulanır
ki, “morfoloji və sintaktik kateqoriyalar arasın-
da sıx əlaqə sintaktik vasitələrin öyrənilməsi
zamanı morfoloji vasitələr üzərində işi davam
etdirməyi tələb edir” (Pustavalov P.S., Senke-
viç M.P.: 1987, s. 116). Təsədüfi deyildir ki, bir
çox sintaktik kateqoriyalar morfoloji vasitələrin
köməyi ilə yaranır; daha doğrusu, morfoloji va-
sitələr özünüifadə imkanlarını söz birləşməsi,
cümlə və mətn daxilində reallaşdırır.

ƏDƏBİYYAT

1. Dəmirçizadə Ə. (1962). *Azərbaycan dilinin üslubiyyəti*. Bakı, Azərtədrisnəşr, 269 s.
2. Həsənov H. (2003). *Nitq mədəniyyəti və üslubiyyətin əsasları*. Bakı, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 399 s.
3. Hüseyinzadə M. (2007). *Müasir Azərbaycan dili. III hissə (morfolojiya)*. Bakı, “Şərq-Qərb”, 280 s.
4. Xudiyev N. M. (1994). *XV-XVI əsrlər Azərbaycan ədəbi dili*. Bakı, ADPU nəşri, 78 s.
5. Seyidov Y. (2000). *Azərbaycan dilinin qrammatikası (morfolojiya)*. Bakı, “Bakı Universiteti” nəşriyyatı, 403 s.
6. Seyidov Y. (2011). *Əsərləri*. 15 cildə. X cild. Bakı, “Çaşıoğlu”, 552 s.
7. Головин В. Н. (1988). *Основы культуры речи*. Москва, «Высшая школа», 320 с.
8. Голуб И. Б. (2010). *Русский язык и культура речи*. Москва, «Логос», 432 с.
9. Пустовалов П.С., Сенкевич М.П. (1987). *Пособие по развитию речи*. Москва, «Просвещение», 288 с.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИМЕННЫХ КАТЕГОРИЙ**РЕЗЮМЕ**

В статье рассматриваются стилистические возможности, создаваемые морфологическими единицами, словами и выражениями, которые относятся к любой части речи и показывают ее категориальные особенности. Изучение стилистических и морфологических особенностей существительных категорий количества, принадлежности, ситуации и информации приводит к выводу, что грамматические особенности этой части речи, которые относятся не только к себе, но и к другим частям речи, принадлежащим к группе существительных, имеют богатые стилистические нюансы. Выражение идеи категории падежа, как информативное, так и стилистическое, привлекает внимание своей античностью, с одной стороны, и создает условия для стилистического украшения текста, с другой.

Одной из отличительных особенностей статьи является отношение автора к вопросам и тот факт, что научные соображения сопровождаются конкретными примерами.

Научная новизна статьи заключается в том, что, хотя проведенные до сих пор исследования были сосредоточены на изучении стилистических особенностей различных уровней языкознания, в данном исследовании рассматриваются стилистические возможности различных грамматических категорий. Именно такой подход выявляет многие аспекты, которые остаются «скрытыми» на разных уровнях языка.

Практическая значимость работы характеризуется тем, что стилистическая проработка отдельных лексико-грамматических единиц в формировании письменной и устной речи с целью наличия высокой речевой культуры требует наличия богатого, многогранного языка.

Научные выводы автора состоят в том, что изучение стилистических возможностей других частей речи, в том числе глагольных категорий, наряду с существительными, еще раз наглядно доказывают национальный характер и внутренний потенциал азербайджанского языка, одного из самых богатых языков мира. Реализация морфологических категорий в словах, предложениях и текстах, с одной стороны, способствует более глубокому изучению грамматических единиц в синтаксическом аспекте, а с другой стороны, показывает, что синтаксические единицы формируются на основе морфологических категорий.

Ключевые слова: *стилистическая морфология, грамматические категории, стилистические возможности, количественная категория, падежи, категории принадлежности и сказуемости*

Sultan SEYIDOVA

STYLISTIC POSSIBILITIES OF NAME CATEGORIES**SUMMARY**

The article discusses the stylistic possibilities created by morphological units, words and expressions that belong to any part of speech and show its categorical features. The study of stylistic and morphological features of the noun categories of quantity, affiliation, situation and information leads to the conclusion that the grammatical features of this part of speech, which apply not only to itself, but also to other parts of speech belonging to the noun group, have rich stylistic nuances. The expression of the idea of the category of case, both informative and stylistic, attracts attention with its antiquity, on the one hand, and creates conditions for the stylistic beautification of the text, on the other hand.

One of the distinctive features of the article is the author's attitude to the issues and the fact that scientific considerations are accompanied by concrete examples.

The scientific novelty of the article lies in the fact that, although the research carried out so far has focused on the study of the stylistic features of various levels of linguistics, this study examines the stylistic possibilities of various grammatical categories. It is this approach that reveals many aspects that remain "hidden" at different levels of the language.

The practical significance of the work is characterized by the fact that the stylistic study of individual lexical and grammatical units in the formation of written and oral speech in order to have a high speech culture requires a rich, multifaceted language.

The author's scientific conclusions are that the study of the stylistic possibilities of other parts of speech, including verb categories, along with nouns, once again clearly prove the national character and internal potential of the Azerbaijani language, one of the richest languages in the world. The implementation of morphological categories in words, sentences and texts, on the one hand, contributes to a deeper study of grammatical units in the syntactic aspect, and on the other hand, it shows that syntactic units are formed on the basis of morphological categories.

Keywords: *stylistic morphology, grammatical categories, stylistic possibilities, quantitative category, noun cases, affiliation and news categories*